

”Kirjasalon tasavalta”

- Inkerinsuomalaisten vapaudenhalun ilmentymä 100 vuotta sitten

Vuosina 1918-1922 Suomen itärajan tuntumassa Venäjän puolella nousi monia suomalaisten tai suomensukuisten heimojen vapautusliikkeitä Neuvostovenäjän alaisuudesta. Niihin osallistui myös suomalaisia vapaaehtoisia ja ne saivat peräti heimosotien leiman. Heitä elähdyttivät jopa unelmat yhteisestä ja suuresta Suomesta. Tähän liikehdintään kuuluu myös 1919-1920 tapahtunut inkeriläisten kansannousu, joka kosketti Rautuakin.

Pitkä tausta

Suomalaisia ja suomensukuisia yhteisöjä oli asunut Venäjän puolella ikimuis-toisista ajoista saakka. Nuorin tällainen oli Inkerinmaalle 1600-luvulta lähtien muodostunut inkerinsuomalaiset. Yleensä nämä yhteisöt saivat elää rauhassa venäläisten kanssa tapoineen ja kielineen. Uskontokaan ei ollut ongelma, koska kaikki olivat ortodokseja lukuun ottamatta edellä mainittuja Inkeriin muuttaneita Suomen luterilaisia. Heilläkään ei isompia uskonriitoja ollut ortodoksiväestön kanssa.

Suomessa kiinnostus rajantakaisiin heimokansoihin virisi 1800-luvun kuluessa kansallisromantiikan myötä. Etenkin suomenkielisen sivistyneistön keskuudessa alkoi vallata alaa käsitys, että Suomi ja suomalaisuus on muutakin kuin vain autonomisen suuriruhtinaskunnan rajojen sisällä olevaa. Itäraja alettiin nähdä historian luonnottomana oikkuna. Luonnollisena nähtiin sellainen Suomi, johon kuuluisi koko Karjala Viena myöten.

Kun Suomi itsenäistyi, bolshevistinen Venäjä oli heikko ja kävi raskasta sisälissotaa useilla suunnilla, alettiin Suomesta käsin valmistella vapaaehtoisia joukkoja avustamaan aseellisesti sukulaisheimojen vapautusliikkeitä lähinnä Aunuksen ja Vienen alueilla sekä Viron vapaussodassa.

Alun perin ajatus ei ollut vieras edes punaiselle puolelle. Punaisten kansanvaltuuskunta oli helmikuussa 1918 neuvotellut venäläisten kanssa Itä-Karjalan luovuttamisesta sosialistiselle Suomelle, mutta tuloksetta. Valkoisella puolella koettiin, että oli tullut aika siirtyä sanoista tekoihin.

Retkikunnilla ei menestystä

Suomalaisten avustusretket eivät saavuttaneet pysyvää menestystä Viron vapaussotaa lukuun ottamatta. Vapaaehtoisjoukot olivat pieniä, heikosti aseistautuneita ja huolto puutteellinen. Näiltä retkiltä puuttui Suomen valtion ja armeijan tuki, vaikka valtiovalta nämä toimet tiesi ja hiljaisesti hyväksyi. Lisäksi paikallinen väestö ei ollutkaan kaikkialla innostunut suomalaisten tulosta, vaan kävi taisteluun suomalaisia vastaan yhdessä venäläisten ja Suomesta paenneiden punaisten kanssa. Lokakuussa 1920 solmitun Tarton rauhansopimuksen jälkeen suomalaisten oli vähitellen vetäydyttävä näistä retkistä, jotka päättyivät vuoteen 1922 mennessä.

Liikehdintä alkoi Inkerissäkin

Venäjällä tapahtuneen 1917 maaliskuun vallankumouksen seurauksena Inkerissä syntyi oma-aloitteista toimintaa taloudellisen ja sivistyksellisen itsehallinnon puolesta, koska uskottiin uuden hallinnon vapaamielisyyteen. Radikaaleimmat suunnittelivat jopa Suomeen liittymistä. Takaisku tuli kuitenkin lokakuun vallankumouksen seurauksena. Uusi bolshevikkihallitus ryhtyi pystyttämään raa'alla tavalla neuvostojärjestelmää Inkeriin ja tukahduttamaan kansallisia vapautushaaveita.

Inkeriläisten pettymykseksi itsenäistyneen Suomen valtionhoitaja **Mannerheim** piti epärealistisena Inkerin tai edes sen osan liittämistä Suomeen. Suomen Venäjänmaan miljoonakaupunki Pietari alueen venäläisine asukkaineen olivat tekijä, joka oli otettava huomioon.

Inkerinsuomalaisten eduselimeksi perustettu Inkerin Väliaikainen Hoitokunta ei luovuttanut, vaan toiveet kohdistuivat länteen Viroon, joka kävi paraikaa vapaussotaansa Neuvosto-Venäjää vastaan. Yhteinen vihollinen yhdisti inkerinsuomalaisten ja virolaisten intressit. Niinpä Viro ja edellä mainittu hoitokunta päätyivät sopimukseen, jonka mukaan inkerinsuomalaisista muodostettiin Viron armeijan pataljoona. Sitä käytettiin Länsi-Inkerin suunnalla taistelussa neuvostovaltaa vastaan yhdessä venäläisen vastavallankumouksellisen yhtymän kanssa. Vaikka Suomen hallitus ei halunnut olla mukana hyökkäyksessä Neuvosto-Venäjää ja Pietaria vastaan, se salli inkeriläisten vapaaehtoisten kulun Suomen kautta Viroon.

Inkeriläinen pataljoona joutui pian vakaviin näkemyseroihin yleishyökkäystä johtaneen venäläisen valkokenraali **Aleksandr Rodzjankon** kanssa. Hän ei halunnut kuullakaan Inkerin kansallisista tavoitteista ja Suomenkin itsenäisyys oli hänelle vain ohimenevä ilmiö. Tämäkin lienee vaikuttanut pataljoonan huonoon menestykseen ja sen toiminta päättyi lopullisesti Viron ja Neuvosto-Venäjän väliseen rauhansopimukseen kesäkuussa 1920.

Inkeriläisten nousu Karjalan kannaksella

Pohjois-Inkeristä Karjalan kannaksen eteläosassa oli Suomen itsenäistyttyä tullut rajamaakunta, jolla oli merkitystä bolshevikeille Pietarin puolustamisessa. Ilmapiiri kiristyi ja rajalla oli rauhatonta aseellisiin kahakoihin saakka. Salakuljetustakin harjoitettiin kaikkine lieveilmiöineen. Bolshevikit puhdistivat Pohjois-Inkeriä vastavallankumouksellisista aineksista ja miehiä pakko-otettiin puna-armeijaan. Muun muassa Kirjasalossa syntyi yhteenottoja, ja venäläiset karkotettiin sieltä.

Aseiden puuttuessa ei laajempaa kansannousua Pohjois-Inkerissä vielä syntynyt, mutta sekasortoisten olojen vuoksi pakolaisia alkoi virrata Suomeen. He perustivat Suomessa heinäkuussa 1919 Pohjois-Inkerin väliaikaisen toimikunnan. Päämääränä oli taistella autonomisen Inkerin puolesta, joka kenties mahdollistaisi ”suursuomalaisen” liittovaltion Suomen, Viron ja Karjalan kanssa.

Suomen hallitus myönsi pakolaisille luvan järjestäytyä sotilaallisesti itsepuolustusta varten ja antoi heille aseistusta. Toivo heräsi. Pieni vapaajoukko kasvoi ja sai koulutusapua suomalaisilta. Suomen vapaussodassa 1918 Raudun rintamalla palvellut yltiöpäinen everstiluutnantti **Georg (Yrjö) Elfvengren** hankkiutui joukon johtajaksi. Hän aloitti 26. heinäkuuta 1919 hyökkäyksen 580 miehen voimalla tavoitteena vapauttaa Inkeri ”bolshevismiin hirmuvallasta”. Innostus levisi sotilaisiin.

Selvää oli, ettei hyökkäys näin pienellä, heikosti koulutetulla ja varustetulla joukolla onnistunut. Se ulottui vain 10-15 kilometrin syvyyteen rajasta Lempaalan ja Miikkulaisen suuntiin.

Koska Elfvegrenin hyökkäys oli aloitettu ilman virallisen Suomen toiveita, raja suljettiin ja inkeriläisten avustaminen kiellettiin. Elfvengrenin oli pakko peräytyä Kirjasaloon, jossa joukko elokuun alussa ryhmittyi puolustukseen.

Bolshevikeille ei kyse ollut muusta kuin yhdestä lukuisista talonpoikais- eli kullakikapinoista, joita noina vuosina oli pitkin koko valtakuntaa. Elfvengren vapautettiin vapaajoukon päällikkyydestä, mutta inkeriläistoimikunta antoi hänelle tehtäväksi ottaa yhteyksiä ulkovaltoihin vapaustaistelun edistämiseksi. Toimikunta otti nyt nimekseen Pohjois-Inkerin toimikunta, jonka puheenjohtajaksi tuli aktivistihenkinen kansanedustaja ja opettaja **J.P. Kokko** Raudusta.

Suomalainen reserviluutnantti **Elja Rihtniemi** otti vapaajoukon johdon ja järjesti sen uusiksi. Sen alipäälliköiksi haalittiin suomalaisia vapaaehtoisia ja pian koko joukko käsitti tuhatkunta miestä. Aseistusta saatiin Suomen armeijalta, sillä inkerinsuomalaisten puskurin merkitys ymmärrettiin hallitustasolla.

Toimikunta kutsui lokakuussa Elfvengrenin takaisin ja Rihtniemi sai väistyä. Elfvengren oli tehnyt salaisen sopimuksen venäläisen valkokenraali **Nikolai Judenitshin** kanssa hyökkäyksestä Pietariin. Vastineeksi hän sai huomattavan summan rahaa, jolla hankittiin miehistölle kipeästi kaivattua varustusta. Suomalaiset aktivistit eivät pitäneet yhteistyöstä venäläisten kanssa, mutta Elfvengren otti apua sieltä, mistä sai.

Pohjois-Inkerin sotilas Georg Elfvengrenin hankkimassa univormussa, joka oli harmaata sarkaa tummansinisine hihakääntein, kauluksin ja olkalapuin. Ase on venäläinen Mosin-Nagant m/91, ns. kolmen linjan (7,62 mm) kivääri.

Uusi yrityskään ei tuottanut tulosta

Tekemänsä sopimuksen mukaisesti Elfvengren aloitti hyökkäyksen 21. lokakuuta 1919 Suomen armeijan kiellosta huolimatta. Eteneminen jatkui Lempäälän itäpuolella olevalle Kuivasin (Kuivaisten) rautatieasemalle ja Metsäpirtin Tapparista Vuoleelle. Ampumatarpeet kuitenkin loppuivat ja vihollinen, jonka joukossa oli runsaasti suomalaisia punaisia, oli voimakas. Reilun viikon taistelujen jälkeen joukko oli palannut takaisin lähtöasemiinsa. Tappiot eivät kuitenkaan olleet kovin raskaat.

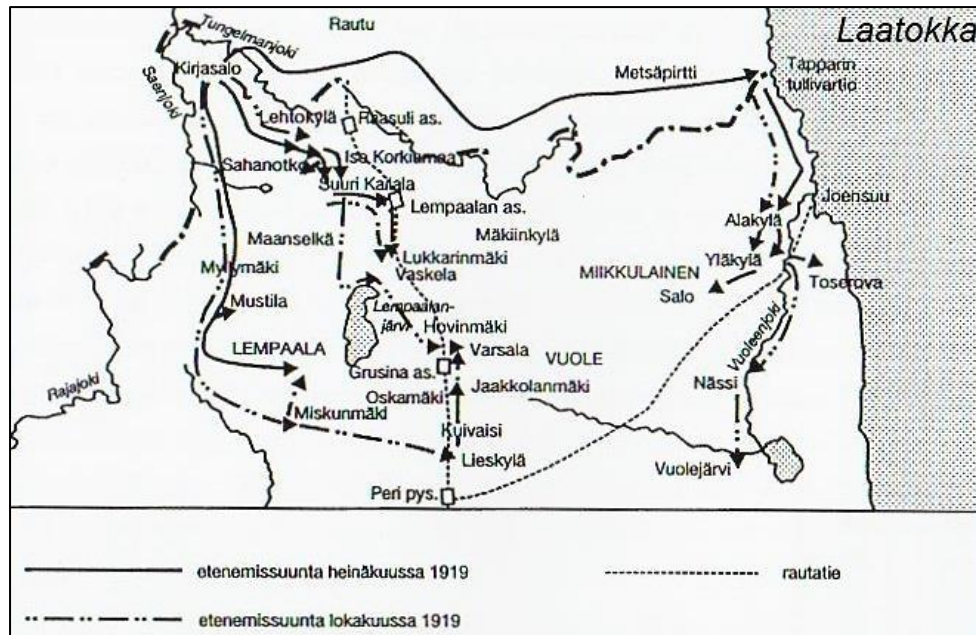
Hyökkäys lisäsi inkeriläisten kärsimyksiä. Suomeen saapui pakolaisina yli 8 000 henkilöä kauempaakin Inkerin alueelta. Heitä tuli myös Rautuun. Bolševikit kostivat pakolaisille polttamalla heidän talojaan. Puheenjohtaja Kokko ja sota-asiainhoitaja **Paavo Tapanainen** erosivat Pohjois-Inkerin toimikunnasta.

Elfvengren erotettiin komentajan tehtävästä, mutta tuolloin Pohjois-Inkerin tilanne oli jo aseellisesti rauhoittunut.

Pohjois-Inkerin rykmentti majoittui Kirjasaloon ja osaksi Rautuun. Majoitus tapahtui yksityistaloissa, sillä kasarmeja ei ollut. Pääasiallisesti se suoritti varuskuntapalvelua ja rajan vartiointia. Sitä ei hajotettu, koska pelättiin venäläis-hyökkäystä. Suomen hallitus jopa myönsi sille helmikuussa 1920 kuukausittaisen määrärahan. Inkerinsuomalaisen joukon asema virallistui, vaikka he eivät olleet Suomen kansalaisia. Rykmentti alistettiin Karjalan kannaksen rajakomendantille. Nyt taisteluvahvuus oli 1 667 miestä, josta 280 oli suomalaisia

heimosotureita. Kesällä rykmenttiä supistettiin kotiuttamalla vanhimpia ja nuorimpia ikäluokkia sekä muodostamalla jäljelle jääneistä Pohjois-Inkerin Erikoispataljoona. Komentajaksi nimitettiin suomalainen jääkärikapteeni **Jussi Sihvo**.

Vähitellen huomattiin, että tavoitteita ei tulla saavuttamaan. Inkerin vapauttamispyrkimykset jäivät taka-alalle ja toiveet itsehallinnosta haihtuivat.

Elfvegrenin hyökkäykset Kirjasalosta Kuivasiin ja Vuoleelle 1919.

Kirjasalon tasavallan loppu

Inkerin lippu laskettiin lopullisesti Kirjasalossa aamulla 5. joulukuuta 1920 pidetyssä surujuhlassa, jossa suomalainen jääkärieverstiluutnantti **Erik Heinrichs** puhui. Lopuksi laulettiin inkeriläisten kansallislaulu *Nouse Inkeri ja Porilaisten marssi* sekä laskettiin alas Inkerin lippu. Kapteeni Sihvo antoi historiallisen käskynsä: ”*Pohjois-Inkerin Erikoispataljoona. Marssi nyt Suomen puolelle!*” Marssirivistön kärkeen asettui lippuvartio, joka kantoi suruharsoon verhottua Inkerin lippua. Kirjasalon siviilit seurasivat murheellisina marssirivistön jäljessä karjoneen ja muine omaisuuksineen Kivennavan Lipolan kylään. Pohjois-Inkerin Erikoispataljoona hajotettiin lopullisesti Suomessa, ja viimeisestäkin vapaan Inkerin sotilaasta oli tullut pakolainen.

Tämä tiesi loppua myös Inkerin kansannousulle. Inkeriläisten uudet kärsimykset alkoivat myöhemmin Stalinin vainoissa.

Tasavallan loppu. Lipun lasku 5.12.1920.

Mikä oli ”Kirjasalon tasavalta”

Kirjasalo oli 30 neliökilometrin alue Raudun ja Kivennavan pitäjien välissä Venäjän puolella ns. Kirjasalon mutkassa, jonka raja teki Suomeen päin. Kirjasaloon kuului viisi kylää ja 400 vakinaista asukasta. Maastoon merkityjä rajoja ei ollut eikä tarvittu. Kirjasalo käytti Inkerin lippua (keltaisella pohjalla punareunainen sininen risti) ja julkaisi omaa postimerkkiä. Rahana oli Suomen markka. Kirjasalolla oli kunnanvaltuusto ja sanomalehti *Kirjasalon Sanomat*, jota julkaisi Pohjois-Inkerin hoitokunta. Hoitokunta julkaisi myös Pohjois-Inkerin postimerkkejä. Hymninä käytettiin Inkerin kansallishymniä *Nouse Inkeri*.

Pohjois-Inkeri Karjalan kannaksella. "Kirjasalon tasavalta" on ympyröity alue Raudun ja Kivennavan välillä ns. Kirjasalon mutkassa.

Tarton rauhassa 1920 Suomi luovutti Kirjasalon Neuvostoliitolle, joka taas ilmoitti takaavansa Inkerinmaan kulttuuriautonomian. Lupaus ei kuitenkaan toteutunut.

Myöhemmin 1930-luvulla Valkeasaaren, Lempaalan, Vuoleen ja Miikkulaisen inkeriläisasutus hävitettiin Stalinin vainoissa.

Heimosotien historiassa Pohjois-Inkerin joukkojen vaiheet olivat pitkät. Sinnikkydestä huolimatta inkerinsuomalaisten tavoitteet jäivät saavuttamatta. Kansansirpaleen voimavarat eivät riittäneet muuttamaan historian kulkua, vaan Inkerin suomalaisyhteisön osaksi tuli tuhoutua lopullisesti muutamia vuosikymmeniä myöhemmin.

Kirjoitus perustuu pääasiassa filosofian tohtori **Jussi Niinistön** kirjaan Heimosotien historia 1918-1922. SKS, 2.painos 2016.